

NOG ONOPGEMERKTE MERKEN?

door P. van Giesen

In het boekje 'Merken van Goudse Pijpenmakers 1660-1940' (1982) van D. Duco worden welgeteld 727 merken weergegeven. In de uitgave 'De Gekroonde Roos' van J. van der Meulen (1994) is het aantal Goudse merken aanzienlijk toegenomen, tot circa 810; hoewel hier ook merken van vòòr de oprichting van het gilde zijn toegevoegd. Het is voor de verzamelaar van Goudse pijpen zowel ontmoedigend als verheugend, dat er nog steeds merken worden ontdekt. Degene die ernaar streeft om 'Gouda compleet' te krijgen, kan ineens verder van zijn doel af blijken te zitten dan gedacht. Aan de andere kant zou het bereiken van een complete verzameling de aardigheid ervan doen verdwijnen, aangezien er niets meer te verzamelen valt. Bekijkt u het van deze laatste kant, dan is het onderstaande naar ik vermoed goed nieuws.

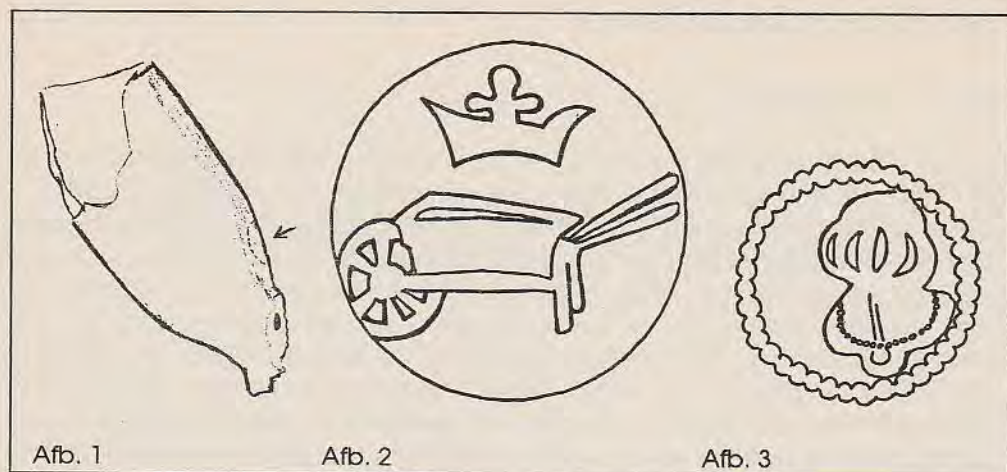
De gekroonde kruiwagen

Niet zo lang geleden deed ik een vondst in Gouda: een goed afgewerkte pijpenkop met een lichte trechtervorm. Het merk staat op de steelzijde van de ketel. Het merk, bestaande uit een kruiwagen met een kroontje erboven, was tot mijn verrassing echter nergens in de literatuur terug te vinden. Raadplegingen bij zowel dhr. Bracco Gartner als bij dhr. Van der Meulen leidden tot dezelfde conclusie: het merk komt in de boeken niet voor, maar is hoogstwaarschijnlijk wel een Gouds fabrikaat.

Nog even iets meer over de pijp zelf. Deze is afkomstig uit grond van de Nieuwehaven. Deze straat is enige tijd het toneel van werkzaamheden en opgravingen geweest. De pijp zat in afgevoerde grond, zodat van enige context geen sprake meer was. De pijp is ongerookt. Hoewel niet voorzien van een wapen van Gouda wijzen de mooie bewerking met agaatsteen, de stijl van de afbeelding, de vindplaats en het al genoemde niet-gerookt-zijn op een Goudse oorsprong.

Naar schatting dateert de pijp uit de periode 1730-1760. De inhoud van de ketel is echter tamelijk groot (*afb. 1, ware grootte*) voor een pijp van voor 1740. Daartegenover staat weer, dat de datering van na 1740 door het ontbreken van het wapen van Gouda in felte niet strookt met de gildebepalingen, die het wapenschildje verplicht stelden.

Mogelijkerwijs is het merk bekend onder een naam, die ik niet herkend heb als zijnde een kruiwagen. Een soortgelijk misverstand wed door Lodewijk van Duuren beschreven in PKN XVIII, 71, waarbij de naam van een bepaald vatenvervoermiddel jarenlang door de verzamelaars was aangezien voor een wel heel bijzondere boomsoort: *de bierboom*.

Kandidaten voor een misverstand in verband met de kruiwagen zijn: "keert" (p. 55 van 'De Gecroonde Roos' en "trogje/trougje", waarvan ik het niet onmogelijk acht, dat het een oud woord is voor kruiwagen. Dat is tenslotte ook een soort bak, zij het dan met een wiel. Overigens vermeldt Laansma (1960), dat "Trouwje nooit gesteld mag worden". Het merk is mijns inziens in ieder geval geen 'kruier/man met kruiwagen met een mand pijpen erop'. Er staan op de goed zichtbare afbeelding van het merk namelijk géén man en géén mand met pijpen. De merken 'sjees', 'kartouw' en 'koetswagen/postwagen' komen evenmin in aanmerking om het merk te zijn (afb. 2, vergroot).

Het Goudse merk: de helm

Van het merk *de helm* zijn in de literatuur diverse afbeeldingen verschenen. De afbeelding hiervan in 'De Gecroonde Roos' laat een *helm met gezicht* zien, m.a.w. iemand met een helm op. Don Duco (1982) geeft eenzelfde soort afbeelding weer. Krommenhoek en Vrij (1986) tonen daarentegen op pag. 49 een afbeelding van iets wat een helm kan zijn en waar in ieder geval geen gezicht bij te zien is. De auteurs twijfelen daarbij evenwel, of hun afbeelding inderdaad het genoemde merk weergeeft.

In de buurt van het voormalige kasteel en herberg 'Altena' in Delft vond ik enkele jaren terugeen pijpenkop met een merk, dat onmiskenbaar een afbeelding van een helm is, maar geen gezicht vertoont (afb. 3). Het laat een middeleeuwse helm met gesloten vizier zien. Deze afbeelding ben ik in de boeken nergens tegengekomen. De vraag rijst, of er misschien meerdere versies in omloop zijn geweest. Een andere mogelijkheid is, dat er een onderscheid bestaat tussen *helm* en *man met helm*. In ieder geval ben ik deze versie niet eerder tegengekomen. De gevonden pijp is van goede kwaliteit en dateert, gezien het trechtermodel, uit de periode 1690-1730.